

Глоб Интернэшнл төв

ХЭВЛЭЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТАЙЛАН 2015

2015 оны нэгдүгээр сараас 2016 оны нэгдүгээр сар

Нэгдсэн Үндэстний
Боловсрол, Шинжлэх Ухаан
Соёлын Байгууллага

ЮНЕСКО-гийн
Бээжин дэх
Төлөөлөгчийн газар

*Энэ тайланг хэвлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн ЮНЕСКО-гийн Бээжин дэх
Төлөөлөгчийн газарт гүн талархал илэрхийлье.*

Мэдлэг бол - Хүч

Бэлтгэсэн: Х.Наранжаргал
Т.Аюушжав
Д.Мөнхбүрэн

Хаяг: Чингэлтэй дүүрэг, 6-р хороо,
Их Тойруу 68/1, Логос төв – 902,
Улаанбаатар – 15141

Утас: 976-11-324627,
976-11-324764

Факс: 976-11-324764

Э-шуудан: globenews@globeinter.org.mn,
globemon@gmail.com,
hnanan@globeinter.org.mn,

Вэбсайт: www.globeinter.org.mn

ГАРЧИГ

ӨМНӨТГӨЛ	4
НЭГ. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХҮРЭЭ	6
1.1. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ БАТАЛГАА	7
1.2. ХЭВЛЭЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ БА СЭТГҮҮЛ ЗҮЙН МЭРГЭЖЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.....	7
1.3. МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ БА ХЯЗГААРЛАЛТ	8
1.4. СОНГУУЛЬ БА ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛ	9
1.5. НЭР ТӨР ГУТААХТАЙ ХОЛБООТОЙ ЗОХИЦУУЛАЛТ	12
1.6. АГУУЛГЫН ХЯЗГААРЛАЛТ	12
1.7. БУСАД ЗОХИЦУУЛАЛТ	12
ХОЁР. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ЗӨРЧИЛ 2015 ОНД.....	16
ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭСРЭГ ИРГЭНИЙ БОЛОН ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ	20
ХАВСРАЛТ	22

ӨМНӨТГӨЛ

Бид Монгол дахь хэвлэлийн эрх чөлөөний ээлжит тайлангаа та бүхэнд өргөн барьж буйдаа баяртай байна. Энэ ялдамд тайлан бэлтгэх боломж олгосон ЮНЕСКО-гийн Бээжин дэх төлөөлөгчийн газарт гүн талархал илэрхийлье.

Хэвлэлийн хүрээлэнгийн судалгаагаар 2015 онд Монгол улсад үйл ажиллагаа явуулж буй 493 хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл байв. Сүүлийн хоёр жилд онлайн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн тоо хоёроос гурав дахин нэмэгдсэн байна. Одоо www.imedia.mn цахим хуудаснаас 8 сонин, www.sonin.mn цахим хуудаснаас 34 сонин уншиж, tv.onair.mn цахим хуудсаар 39 телевизийн сувгийг шууд болон нөхөн үзэх боломжтой болсон байна.

Энэ тайлан нь Монголын сэтгүүлчид мэргэжлийн эрхээ хэрхэн эдэлж буй, тэдний олон нийтийн өмнө хүлээсэн үүрэг, хариуцлагаа шударгаар биелүүлэх боломж нь аль хэр байгааг баримтад тулгуурлан монголын хэвлэлийн эрх чөлөөний өнөөгийн дүр төрхийг харуулах зорилготой юм.

2015 онд “Хил хязгааргүй сэтгүүлчид” (RSF) олон улсын байгууллагын Хэвлэлийн эрх чөлөөний индексээр Монгол улс дэлхийн 180 орноос 60 дугаар байранд жагсаж, хэвлэлийн эрх чөлөөний “мэдэгдэхүйц асуудал”-тай орны тоонд багтсан хэвээр байна. Мөн Freedom House байгууллагын судалгаагаар хэвлэлийн хагас эрх чөлөөтэй орон хэвээр байна.

2015 онд хэвлэл мэдээллийн хууль тогтоомжид зарчмын өөрчлөлтүүд орлоо. Тухайлбал, УИХ-аас баталсан Монгол хэлний тухай, Соёлын тухай хуульд хэвлэл мэдээлэлтэй холбоотой заалтууд шинээр орсныг тайланд нарийвчлан дурдсан болно. Мөн онд хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн хүрээнд гарсан томоохон өөрчлөлт Сонгуулийн тухай хууль, Эрүүгийн хууль /шинэчилсэн найруулга/-д тусгагдсан байна.

Сонгуулийн тухай хуульд радио, телевизийн сурталчилгаанд хяналт тавихдаа “цагдаагийн болон сонгуулийн байгууллага”-тай хамтран хэрэгжүүлэх, мөн ХМХ, цахим орон зай, мессеж ашиглахдаа журам зөрчсөн нөхцөлд төрийн байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн үйл ажиллагааг нь зогсоох, түдгэлзүүлэх заалтууд орсон нь төрийн цензурыг өөгшүүлж болзошгүйд бид санаа зовниж байна.

УИХ-аас 2015 оны 12-р сарын дөрөвний өдөр баталсан Эрүүгийн хуулиас гүтгэлэг, доромжлолтой холбоотой зүйл заалтыг хасч, мөн өдөр баталсан Зөрчлийн тухай хуулиар зохицуулах болсон нь сайшаалтай. Энэ хоёр хууль 2016 оны 9-р сарын нэгнээс хүчин төгөлдөр үйлчилнэ. Гэсэн хэдий ч Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын 14.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигчийн нэр хүндэд халдаж, илт худал мэдээлэл тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх” заалт хэвээр үлдсэн нь харамсалтай.

Мөн сонгуулийн тухай хуулийн 70.1.6 дугаар зүйлд “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орон зай, мессеж ашиглан улс төрийн чансаа тогтоох зорилго бүхий аливаа хэлбэрийн шалгаруулалт зохион байгуулах, бусдыг гүтгэн доромжлох, хуурамч мэдээлэл тараасан” бол хэвлэл, мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын дүгнэлтийг үндэслэн тухайн зөвшөөрөл олгосон байгууллага зөрчил гарсан өдрөөс эхлэн зургаан сар хүртэл хугацаагаар түдгэлзүүлэх хатуу заалт оржээ.

Монгол Улсад 2016 онд УИХ-ын болон орон нутгийн сонгууль болно.

2015 онд Монголын шүүхүүд нэр төр гутаахтай холбоотой эрүүгийн 14 хэргийг шийдвэрлэсэн ба үүний тав нь хэвлэл мэдээлэлтэй холбоотой байв. Тооны хувьд цөөн мэт, 2014 онтой харьцуулахад дөрвөөр буурсан байна. Гэсэн хэдий ч 2014-2015 онд 14 хэрэг шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нь өмнөх 2011-2013 оны гурван жилийн нийт 10 хэрэгтэй харьцуулж үзвэл, гүтгэлэг, доромжлолтой холбоотой эрүүгийн хэргийн тоо байнга өсөж буйг илтгэнэ.

2015 оны 5-р сарын 5-ны өдөр НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл Монгол улсын хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлгийн үндэсний тайлан, төрийн бус байгууллагын тайланг авч хэлэлцсэн бөгөөд найман улс үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөтэй холбоотой үндэсний хууль тогтоомжийг олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлэх, зохицуулах байгууллагын хараат бус байдлыг хангах, нэр төр гутаахтай холбоотой заалтыг Эрүүгийн хуулиас халах, сэтгүүлчийн нууц эх сурвалж, шүгэлдэгчийн эрхийг хуулиар хамгаалах, сэтгүүлч, хүний эрхийн идэвхтнүүдийн ажил үүргээ гүйцэтгэх аюулгүй орчныг хангах зэрэг зөвлөмж өгснийг тайланд хавсаргав. Монгол Улс олон улсын хамтын нийгэмлэгийн зөвлөмжийг бүрэн хэрэгжүүлнэ гэдэгт бид найдаж байна.

Олон жилийн турш хэлэлцсэний үр дүнд хэвлэл мэдээллийн салбарын санаачлагч байгууллагууд хэвлэл мэдээллийн өөрийн зохицуулалтын механизмыг бий болгов. Анхны өөрийн зохицуулалтын байгууллага болох Монголын хэвлэл мэдээллийн зөвлөл нь 2015 онд байгуулагдсан бөгөөд олон нийтийн зүгээс гаргасан хэвлэл мэдээлэлтэй холбоотой гомдлуудыг шийдвэрлэсэн нь түүхэнд үлдэж байна. Энэхүү үр дүнтэй механизм нь Монгол улсад чөлөөт, хараат бус хэвлэл мэдээллийг бэхжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулах нь дамжиггүй. Мэргэжлийн Хэвлэл мэдээллийн зөвлөлийг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн Deutsche Welle Akademie-д гүн талархал илэрхийлье.

2015 онд Глоб Интернэшнл Төв, МСНЭ, Хэвлэлийн хүрээлэн, Ил тод байдал сан хамтран ЮНЕСКО-гийн Хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн шалгуур үзүүлэлтийн (ХМХШҮ) дагуу хийж гүйцэтгэсэн Монголын хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн үнэлгээг бэлэн болгож байна. ХМХШҮ-ийг 2008 онд ЮНЕСКО-гийн Харилцаа холбооны хөгжлийн хөтөлбөрөөс (IPDC) баталсан билээ. Монголын анхны энэ тайлан нь ХМХШҮ-ийн 5 үндсэн, 194 дэд шалгуур үзүүлэлтийн дагуу өнөөгийн хэвлэл мэдээллийн орчныг цогцоор нь үнэлсэн бөгөөд үүнд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн олон ургальч, олон талт байдлыг хангаж буй эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын тогтолцоо; өргөн нэвтрүүлэг, онлайн хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн зохицуулалт, хэвлэл мэдээллийн өөрийн зохицуулалт, ёс зүй, сэтгүүл зүйн боловсрол, дэд бүтцийн чадамж зэрэг ангиллыг багтаасан.

2015 онд сэтгүүлчдийн мэргэжлийн эрхийн зөрчил өмнөх жилүүдээс ихэссэн нь түгшүүртэй байна. Энэ жилд манай байгууллагад 36 хэвлэл мэдээлэлтэй холбоотой 78 зөрчил бүртгэгджээ. Зөрчлийн 80 хувь нь Улаанбаатар хотод, 20 хувь нь орон нутагт гарсан байна. Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээлэл авах эрхийг зөрчигчдийн 70 хувь нь улс төрч, төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагчид байв.

2015 онд монголын нэрт сэтгүүлч, “Хэвлэл мэдээлэл хөгжлийн төлөө” төрийн бус байгууллага, “Mining Journal” сэтгүүлийг үүсгэн байгуулагч Л.Болормаа учир битүүлгээр гэртээ амь үрэгдсэн нь нийгмийг цочирдуулсан хэрэг байлаа. Талийгаачийн Монголын эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүйд оруулсан хувь нэмэр нь түүхийн хуудсанд мөнхрөн үлдэх болно. Анд нөхөд, монголын олон нийт эл хэргийг монголын цагдаа тууштай, нарийвчлан мөрдөн шалгаж, үнэн мөнийг тогтооно гэдэгт итгэн хүлээж байна.

Та бүхэнд толилуулж буй энэ тайлангийн эхний бүлэгт бид үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний эрх зүйн хүрээ, тухайлбал баталгаа, хязгаарлалтын тухай танилцуулж, хоёр дахь бүлэгт 2015 онд хэвлэлийн эрх чөлөөний зөрчлийн тухай онцлов.

Глоб Интернэшнл Төвийн тэргүүн Х.Наранжаргал

НЭГ. ХЭВЛЭЛ, МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХҮРЭЭ

1.1. Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний баталгаа

Үндсэн хууль ба олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн¹ Хүний эрх, эрх чөлөө бүлгийн 16 дугаар зүйлд Монгол Улсын иргэн дараах үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдэлнэ хэмээн заасан. Үүнд:

16.16. Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.

16.17. Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй.

Монгол Улс НҮБ-д 1961 онд гишүүнээр элсэн орсон бөгөөд гишүүн орны хувьд Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг хүлээн зөвшөөрдөг. Түүнчлэн 1974 онд Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактыг соёрхон баталж, 2012 онд Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллагад гишүүнээр элссэн. Тиймээс олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээний дагуу үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалах үүрэгтэй. Энэ үүргийг Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ” гэж заасан. Эдгээр олон улсын гэрээ конвенци 2004 оны “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлийн тусгай дугаарт монгол хэлнээ албан ёсоор хэвлэгдсэн.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 19 дүгээр зүйл болон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлд “Хүн бүр үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрхтэй. Хүн бүр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй, энэ эрхэнд төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг улсын хил хязгаарыг үл харгалзан амаар, бичгээр, эсхүл хэвлэлийн буюу уран сайхны аргаар эсхүл өөрийн сонгосон бусад аргаар эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө багтана” гэжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.17 дахь хэсэгт “Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” хэмээн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд хязгаарлалт тавьж болох зорилго, үндэслэлийг заасан. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт “Хүний үзэл бодол, итгэл үнэмшлийн төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй” гэж заасан. Итгэл үнэмшилтэй байвч түүнийгээ илэрхийлэх арга хэрэгсэлгүй бол энэ эрх хэрэгжих боломжгүй юм.

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1992 оны 1 дугаарт нийтлэгдсэн

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний зарим хязгаарлалтыг Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал болон олон улсын гэрээ конвенцийг удирдлага болгож, Гурван талт шалгуур /Three part test/-ыг бүрэн хангасан үед л зөвхөн хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Үүнд:

Нэгдүгээрт. Гагцхүү хуулиар тогтоох

Хоёрдугаарт. Хязгаарлалт нь хууль ёсны зорилготой байх

Гуравдугаарт. Зайлшгүй буюу гарцаагүй байх, хэмжээндээ байх

Үүнээс өөрөөр хязгаарлалт хийхийг хүлээн зөвшөөрөх ёсгүй ч, илүүц, хүний язгуур эрхийг зөрчсөн хязгаарлалт хууль тогтоомжид тусгагдах, эсвэл практикт хэрэглэсээр байна. 2011 оны 7 дугаар сарын 11-29-ний өдрүүдэд Женев хотноо болсон НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны 102 дугаар чуулганаар үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг баталгаажуулсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлд 34 тоот Ерөнхий тайлбарыг Монгол Улс албан ёсоор орчуулж, практикт хэрэглэж хэвших, таниулах шаардлагатай байна.

1.2. Хэвлэлийн эрх чөлөө ба сэтгүүл зүйн мэргэжлийн үйл ажиллагаа

1998 онд баталсан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн 2, 3, 4 дүгээр зүйлд хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чөлөөт байдлыг хязгаарласан хууль батлан гаргах болон төрийн байгууллага өөрийн мэдэлд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй байх, төрөөс олон нийтийн мэдээллийн агуулгад хяналт /цензур/ тавихыг тус тус хориглосон нь хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулсан суурь зохицуулалт болдог.

Улсын Дээд Шүүх (УДШ)-ийн тайлбарт “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” гэдгийг “Зар сурталчилгааны тухай” хуулийн 3 дугаар бүлэгт 3.1.5 дахь хэсэгт “Мэдээлэх хэрэгсэл” гэж телевиз, радио, холбооны шугам сүлжээ, компьютерийн сүлжээ, тусгай программ, хэвлэл болон бусад арга хэрэгсэл” гэсэн утгаар ойлгоно хэмээн тогтоосон.

УИХ-аас 2005 оны 1 дүгээр сарын 27-нд “Олон нийтийн радио, телевизийн тухай” хууль баталснаар үндэсний хэмжээнд олон нийтэд үйлчлэх, түүний хяналт санхүүжилтэд байх статус бүхий телевиз, радиогийн эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

Түүнээс хойш хэвлэл мэдээллийн салбарт шаардлагатай байгаа өргөн нэвтрүүлгийн ерөнхий хууль, сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжийг хамгаалах, мэдээлэгчийг хамгаалах, салбар дахь шударга өрсөлдөөн, өмчлөлийн ил тод байдлыг хангах тухай эрх зүйн зохицуулалт хийгдээгүй.

Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэд хэдэн төсөл боловсрогдсон ч, УИХ-аар хэлэлцүүлж батлуулаагүй байна.

Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд² “Эх орон, үндэс угсаа, ололт дэвшлээрээ бахархах, үндэсний ашиг сонирхол, ёс зүй, хууль, төрт ёсны үзлийг дээдлэх үнэт зүйл бүхий нийгмийн сэтгэл зүйг төлөвшүүлэх бодлогыг төр, иргэн, хэвлэл мэдээллийн салбар хамтран хэрэгжүүлнэ”(3.3.3.2) гэж заажээ. Түүнчлэн “хэвлэл мэдээллийн хараат бус, бие даасан байдлыг бэхжүүлж, хариуцлагатай, мэргэшсэн сэтгүүл зүй, сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээг төлөвшүүлж, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангана”(3.3.4.3) гэж заасан байдаг.

2015 онд Монгол хэлний тухай хууль баталж, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага нь “монгол хэлний зөв бичих дүрэм, орчин цагийн утга зохиолын монгол хэлний хэм хэмжээг чанд баримтлах”, “сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтны мэргэжлийн ур чадварын шалгалтад монгол хэл, бичгийн мэдлэгийн шалгуур тогтоосон байх” /19-р зүйл/ үүрэг хүлээлгэсэн. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх Хэлний бодлогын үндэсний зөвлөл төрийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн

² Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл, 2010 оны №36

байгууллага монгол хэлний хэм хэмжээг баримталж байгаа эсэхэд хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах /21.7.9/ чиг үүрэгтэй ажиллана.

1.3. Мэдээллийн эрх чөлөө ба хязгаарлалт

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.17 дугаар зүйлд мэдээлэл “хайх, хүлээн авах” эрхийг хамгаалдаг бөгөөд мэдээлэл “түгээх” эрхийн тухай үгчлэн оруулаагүй хэдий ч өмнө дурдсан олон улсын гэрээ конвенцийн дагуу “хил хязгаар үл харгалзан”³ мэдээлэл “хайх, хүлээн авах болон түгээх” эрх баталгаажсан гэж үздэг.

2005 онд батлагдсан Олон нийтийн радио телевизийн тухай хуулийн 34.1 зүйлд “Олон нийтийн радио, телевизийн ажилтан төр, байгууллага болон хувь хүний нууцтай холбоотойгоос бусад мэдээллийг олж авах, нийтийн хүртээл болгох эрхтэй” гэж МҮОНРТ-ийн сэтгүүлчдийн эрхийг баталгаажуулсан. Харин 2011 онд Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай (МИТБМАЭ) хууль батлагдсанаар мэдээлэл олж авах эрхээ эдлэх боломж, нөхцөл хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүлчид төдийгүй иргэдэд бүрдсэн.

Энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд үйл ажиллагаа, төсөв, санхүү, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны мэдээллийг нээлттэй байлгах үүргийг төрийн байгууллагуудад ногдуулсан. Аливаа иргэн, хуулийн этгээд төрийн байгууллагаас хүссэн хэлбэрээрээ мэдээлэл авах хүсэлт гаргах эрхтэй бөгөөд төрийн албан хаагчид хүсэлтийн хариуг дээд тал нь ажлын 7 хоногийн дотор, зайлшгүй тохиолдолд ажлын 14 хоногт өгөх үүрэгтэй. Хариуг нь шууд өгөх боломжтой хүсэлтийг тухай бүр шийдвэрлэж хариу өгнө. Түүнчлэн энэ хуулийн хэрэгжилтийг шалгах зорилгоор тэмдэглэл хөтлөх /23-р зүйл/, энэхүү тэмдэглэл нь үр дүнгийн гэрээг үнэлэх шалгуур үзүүлэлт болгох /24-р зүйл/-оор заасан нь хэрэгжүүлэх, түүнд хяналт тавих зохицуулалт бий.

Мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд заасан өгөхийг хориглосон мэдээллийн төрөл нь хэт ерөнхий, өргөн хүрээг хамарч байна. Үүнд: (1) тухайн мэдээллийг нийтэд ил болгосноор Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн эрх ашигт хохирол учруулах бодитой үндэслэл байгаа, (2) тухайн мэдээлэл нь Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, өрсөлдөөний болон мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад хянан шалгагдаж байгаа асуудалтай холбоотой, (3) хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, шүүн таслах ажиллагааны явцад төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хамгаалах шаардлагатай зэрэг тохиолдол орно. Түүнчлэн уг хууль нь оюуны өмч, хувь хүний нууц болон байгууллагын нууцыг хамгаалдаг. Уг хуулийн 17 дугаар зүйлд эрх нь зөрчигдсөн иргэн, хуулийн этгээд дээд албан тушаалтан, дээд шатны байгууллага болон Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, Захиргааны шүүхэд гомдол гаргаж шийдвэрлүүлнэ.

Уг хуулийн дагуу Засгийн газраас 2013 оны 1 дүгээр сард “Мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хөлс төлөх, түүнээс хөнгөлөх, чөлөөлөх журам”, 12 дугаар сард “Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам”-ыг тус тус баталсан.

МИТБМАЭ-ийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйл “Төсөв, санхүүгийн ил тод байдал”, 10 дугаар зүйл “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны ил тод байдал” заалтуудыг хүчингүй болгож, Шилэн дансны тухай хуулиар зохицуулж байна. Шилэн дансны хуулиар зохицуулахгүй бусад төсөв, худалдан авах ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь хүчин төгөлдөр үйлчлэх юм.

Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулиар нийтийн албан тушаалтнууд

3 ИБУТЭТОУП-ын 19-р зүйл (2)

ашиг сонирхлын мэдүүлгээ, Авлигын эсрэг хуулиар өөрийн болон гэр бүлийнхээ хөрөнгө, орлого, зээлийг мэдүүлэх үүрэг хүлээсэн тул энэ төрлийн мэдээлэл нээлттэй болж байна.

МИТБМАЭ-ийн тухай хууль батлагдсаны дараа Төрийн нууц, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай, Байгууллагын нууц болон Хувь хүний нууцын тухай хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт ороогүй байгаа нь мэдээллийн эрх чөлөөнд илүүц хязгаарлалтыг тогтоосоор байна.

Байгууллагын нууцын тухай хуулиар байгууллага нь нууцаа хамгаалах журмыг өөрөө тогтоож мөрдөнө /5.1/ гэж заасныг төрийн байгууллагууд мэдээллээ нууцлахдаа баримтлах бус, Төрийн нууцын тухай хуулийг зохицуулалтыг баримтлах нь зүйтэй юм. Байгууллагын нууцын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд “тухайн байгууллагын явуулж буй үйл ажиллагаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, ашиглаж буй техник, технологийн хүн амын эрүүл мэнд, хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх буюу үзүүлж байгаа нөлөөллийг илтгэн харуулах мэдээлэл бол, мөн тухайн байгууллагын мэдэлд байгаа бөгөөд хадгалалт, хамгаалалтын горим нь зөрчигдсөн тохиолдолд хүн амын эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд аюул учруулж болзошгүй бүх төрлийн хорт, цацраг идэвхт бодисын хор хөнөөлийг тодорхойлсон мэдээллийг нууцлахыг хориглосон.” Мөн гэмт хэргийн тухай болон нийтэд мэдээлэхээр хуульд заасан бусад мэдээллийг байгууллага нууцалж болохгүй.

Дээрх хуулийн заалтууд нь ерөнхий, нарийвчлал байхгүйгээс сэтгүүлчдэд мэдээлэл өгөхөөс татгалзах, аливаа эрэн сурвалжилсан нийтлэл, нэвтрүүлгийн эсрэг хуулийн хязгаарлалтыг төрийн цензур болгон ашиглахад хүргэж байна.

1.4. Сонгууль ба хэвлэл мэдээлэл

“Сонгуулийн төв байгууллагын тухай” хуулийн 14 дүгээр зүйлд зааснаар сонгуулийн үеэр орон тооны бус Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл байгуулан ажиллаж байна. “Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл нь хэвлэл, мэдээллийн мэргэжлийн байгууллага, төрийн бус байгууллагын төлөөлөл болон сонгуульд оролцож буй нам, эвслийн тэгш төлөөллөөс бүрдсэн байна” /14.2/, “Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл нь нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн хэвлэл мэдээллийн сурталчилгааны тэнцвэрт байдалд хяналт тавих бөгөөд энэ асуудлаар нам, эвсэл, нэр дэвшигч, хуулийн этгээд, иргэнээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг хянан үзэж, санал дүгнэлт гаргаж Хороонд танилцуулах чиг үүрэгтэй” /14.3/ гэж заасан билээ. Гэхдээ энэ нь өмнөх сонгуулиудын үеэр үр дүнтэй механизм болон ажиллаж чадаагүй.

2015 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр хэд хэдэн сонгуулийн хуулийг нэгтгэн, Сонгуулийн тухай хууль шинээр батлагдсаны есдүгээр бүлэгт сонгуулийн сурталчилгааны зохицуулалтууд оров. Хуулийн 68.3 дахь зүйлд сонгуулийн сурталчилгааны арга хэлбэрийг тусгайлан зохицуулж, үүнд сонгуулийн сурталчилгааны материал хэвлүүлэх, сонгогчдод тараах /68.3.1/, радио, телевизийн сурталчилгааны нэвтрүүлэг ашиглах /68.3.6/, цахим хуудас ашиглах /68.3.7/ тухай заасан. Сонгуулийн сурталчилгааны хэвлэмэл материалын хязгаарлалтын хувьд өдөр тутмын болон бусад сонин, сэтгүүлд нийтлүүлэх сурталчилгааны материалд тавих гурван хэвлэлийн хуудас сонин, гурван хэвлэлийн хуудас сэтгүүлийн хэмжээнээс хэтрэхгүй байх заалт үйлчилнэ.

Харин Сонгуулийн сурталчилгаанд радио, телевиз ашиглах нарийвчилсан зохицуулалтыг 82 дугаар зүйлд заасан. Олон нийтийн радио, телевиз нь сурталчилгааны нэвтрүүлгийг сонгуулийн төв байгууллагаас сонгуульд оролцогч нам, эвсэл тус бүрээр ижил нөхцөл, боломж, тэнцүү хугацаа ногдохоор тооцож, сонгуулийн сурталчилгаа эхлэхээс таваас доошгүй хоногийн өмнө баталсан хуваарь, цагийн дагуу зөвхөн үнэ төлбөргүй нэвтрүүлнэ. Сонгуулийн энэ шинэ хуулиар УИХ-ын болон орон нутгийн сонгуульд хувь нэр дэвшигчид тэнцүү цаг хуваарилахгүй бөгөөд үүнийг сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, эвсэл

дагаж мөрдөнө. Харин Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хувьд нэр дэвшигч тус бүрт тэнцүү цаг хуваариална гэсэн үг. Түүнчлэн ижил цаг олгох нь ижил тэгш нөхцөл, ижил боломж олгох хуулийн шаардлагууд юм. Олон нийтийн радио, телевизээс бусад радио, телевиз нь сурталчилгааны нэвтрүүлгийг гэрээний үндсэн дээр нэвтрүүлнэ. Сурталчилгааны төлбөртэй нэвтрүүлгийн нийт хугацаа нь хоногт нэг цаг /60 минут/-аас илүүгүй байна. Сурталчилгааны төлбөртэй нэвтрүүлгийн хоногт гарах нийт хугацаа /60 минут/-ны хорин таваас илүүгүй хувь /15 минут/ нь нэг нам, эвсэл түүнчлэн нэг нэр дэвшигчид ногдоно.

Сонгуулийн тухай хуулийн 83 дугаар зүйлд сонгуулийн сурталчилгаанд интернет орчин ашиглах тухай зохицуулж, 83.3 дахь хэсэгт сонгуулийн сурталчилгааны материалыг цахим хэлбэрээр цахим шуудангаар сонгогчдод хүргүүлэхийг зөвшөөрч, 83.4 дэх хэсэгт сонгуулийн сурталчилгааг интернэт орчин ашиглан явуулахад захиалагчийн нэр, эсхүл тэдгээрийн сонгуулийн штабын нэрийг дурдахыг үүрэг болгожээ.

Сонгуулийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйлд хууль бус сурталчилгааг хориглосон бөгөөд хэвлэл мэдээллийн хориглосон үйл ажиллагаа нь:

- хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орон зай, мессеж ашиглан улс төрийн чансаа тогтоох зорилго бүхий аливаа хэлбэрийн шалгаруулалт зохион байгуулах, бусдыг гүтгэн доромжлох, хуурамч мэдээлэл тараах /70.1.6/;
- сонгуульд оролцохоос татгалзах, сонгуулийн болон бусад хууль тогтоомж зөрчихийг уриалсан агуулга бүхий сурталчилгаа явуулах /70.5.7/;
- сонгуулийн сурталчилгааны нэвтрүүлэг, материалд шашны холбогдолтой аливаа дуу, зураг хэвлэх, нийтлэх, нэвтрүүлэх /70.5.9/;
- сонгуулийн сурталчилгааны явцад бусдыг гүтгэх, доромжлох, гутаах, хуурамч мэдээ, мэдээллийг төрөл бүрийн хэлбэрээр тараах /70.5.13/;
- Аливаа хэвлэл мэдээллийн байгууллага сонгуулийн сурталчилгааны үеэр сонгуульд оролцогч аль нэг талын талаар бүх төрлийн мэдээ, мэдээлэл гаргах, гаргахгүй байхаар амлалт авах, гэрээ байгуулахыг хориглоно /70.7/.

Сонгуулийн тухай хуулийн зарим зүйл заалтыг зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд хариуцлага хүлээлгэнэ. Тухайлбал,

- Сонгуульд оролцогч нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн талаар хуурамч буюу худал мэдээ, мэдээлэл тараасан, нийтэлсэн, цацсан нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдвол сонгуульд зарцуулсан хөрөнгийг нь гэм буруутай этгээд нөхөн төлнө /70.8/
- Хуулийн 70.1.6-д заасныг зөрчсөн цахим хуудасны хандалтыг шударга өрсөлдөөний асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн Харилцаа холбооны зохицуулах хороо зургаан сарын хугацаагаар түдгэлзүүлнэ /70.18/
- Радио, телевизээр сонгуулийн сурталчилгаа нэвтрүүлэх энэ хуульд заасан журам зөрчсөн радио, телевизэд нэг удаа сануулах арга хэмжээ авах бөгөөд дахин давтвал санал авах өдөр хүртэл үйл ажиллагааг нь тухайн зөвшөөрлийг олгосон байгууллага зогсооно /82.19/.
- Энэ хуулийн тодорхой заалтуудыг зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны дүгнэлтийг үндэслэн тухайн зөвшөөрөл олгосон байгууллага зөрчил гарсан өдрөөс эхлэн зургаан сар хүртэл хугацаагаар түдгэлзүүлнэ /82.21/

- Зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, аливаа этгээдийг олж тогтоох боломжгүй бол Харилцаа холбооны зохицуулах хороо тухайн цахим хуудасны Монгол Улсаас хандах хандалтыг сонгуулийн санал хураалтын хугацаа дуустал хязгаарлана /83.7/
- Радио, телевизээр сонгуулийн сурталчилгааг нэвтрүүлэх, хяналт тавих журмыг сонгуулийн төв байгууллага, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо хамтран энэ хуульд нийцүүлэн баталж, мөрдүүлнэ /82.17/. Радио, телевизээр нэвтрүүлэх сонгуулийн сурталчилгаанд Харилцаа холбооны зохицуулах хороо хяналт тавьж ажиллах ба энэ хуульд заасан зөрчил гаргахгүй байх, гарсан зөрчлийг нэн даруй зогсоох арга хэмжээг цагдаагийн болон сонгуулийн байгууллага, мэргэшсэн төрийн бус байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлж болно /82.18/.

Дээрх зохицуулалт нь ХХЗХ нь Засгийн газрын агентлагийн бүтцэд орж байгаа өнөөгийн нөхцөл болон Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрыг оролцуулж байгаа нь Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийн аливаа хэлбэрийн цагдан хяналт тавихыг хориглосон заалттай зөрчилдөж, хэвлэл мэдээлэлд төрийн цагдан хяналт тогтоож байна.

1.5. Нэр төр гутаахтай холбоотой зохицуулалт

Монгол Улсад иргэний нэр төрийг Иргэний болон Эрүүгийн хуулиар хамгаалдаг. Төрийн, төрийн бус, бизнесийн болон бүхий л төрлийн байгууллагууд эдгээр хуулийг ашиглан нэр төр, алдар хүндээ сэргээлгэх боломжтой байгаа нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хязгаарлахад урвуулан ашиглагдаж байна.

Зөрчлийн тухай хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжилсон худал мэдээллийг нийтэд дэлгэсэн, эсхүл мэдээллийн хэрэгсэл, нийтийн сүлжээгээр тараасан бол хүнийг нэг мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг арван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно” гэж заасан нь өмнөхөөсөө эерэг зохицуулалт боллоо. Гэсэн хэдий ч шинэ Эрүүгийн хуулийн 14.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигчийн нэр хүндэд халдаж, илт худал мэдээлэл тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх” заалт хэвээр үлдсэн.

Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлд зааснаар “Бусдын эрх, амь нас, эрүүл мэнд, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, эд хөрөнгөнд хууль бусаар санаатай буюу болгоомжгүй үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ээр гэм хор учруулсан этгээд уг гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэгтэй”.

Мөн хуулийн 511 дүгээр зүйлд зааснаар “Бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан этгээд түүнийгээ бодит байдалд нийцэж байгааг нотолж чадахгүй бол эд хөрөнгийн хохирол арилгасныг үл харгалзан, эдийн бус гэм хорыг мөнгөн болон бусад хэлбэрээр арилгах үүрэг хүлээнэ”.

Нэр төр сэргээлгэх тухай Иргэний хуулийн зохицуулалтын нэг асуудалтай тал нь нийтийн албанд хамаарах байгууллагад нэр төр сэргээх боломж олгодогт байна. Өөр нэг тулгамдсан асуудал нь, Иргэний хуулийн дагуу иргэн, хуулийн этгээдийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан бол түүнийхээ “бодитой”, “үнэн зөв” гэдгийг нотлохыг мэдээ тараагчид ногдуулсан. Энэ заалт нь хариуцагчид ихээхэн үүрэг ногдуулж байгаа бөгөөд хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хязгаарлах нөлөө үзүүлж байна.

1.6. Агуулгын хязгаарлалт

Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай, Мансууруулах эм, сэтгэгдэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай, Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай, Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай, Хүн худалдаалахтай тэмцэх, Зохиогчийн эрх ба түүнд хамаарах эрхийн тухай зэрэг олон хуульд агуулгын хязгаарлалтыг тогтоосон. Эдгээр хязгаарлалт нь нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор хийгдсэнийг бид хүлээн зөвшөөрч байгаа боловч нэр томъёоны хувьд ерөнхий, тодорхойлолт байхгүй, хамрах хүрээг нь тогтоогоогүй нь хэтрүүлэн ашиглах нөхцөл үүсгэж болзошгүй бөгөөд шүүмжлэл өрнүүлсэн сэтгүүлдэд халгаатай заалт болж байна.

ХХЗХ нь 2011 онд баталж, 2015 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан “Телевиз, радиогийн өргөн нэвтрүүлгийн зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”, “Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-аар тогтоосон хэм хэмжээ нь шинжийн хувьд авч үзвэл гадагш чиглэсэн, заавал дагаж мөрдөх хэм хэмжээг тогтоосон тул Захиргааны хэм хэмжээний актууд юм. Гэсэн хэдий ч эдгээр хэм хэмжээнд Хууль зүйн яамны нөлөөллийн үнэлгээ хийгдээгүй, улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгэгдээгүй байна. Засгийн газрын 2010 оны 119 дүгээр тогтоолоор баталсан Захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэр гаргах журамд зааснаар “улсын бүртгэлд бүртгэгдээгүй шийдвэрийг хүчин төгөлдөр бус гэж үзэж тухайн шийдвэрийг биелүүлээгүй иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хариуцлага хүлээлгэхгүй” тухай заасан.

Гэсэн хэдий ч нөхцөл шаардлагуудыг хүчин төгөлдөр мөрдөхийг шаардан, радио телевиз, цахим хуудасны агуулгад хяналт тавьж, тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох, хандалтыг хаах зэрэгт үндэслэл болгон хэрэглэсээр байна.

Одоогоор сонин хэвлэлийн агуулгын зохицуулагч байхгүй. Радио, телевизийн хувьд “нийтийн эрх ашгийг” дээдлэх (5.1) үүрэг ногдуулж, долоо хоногийн хөтөлбөрийн нийт цагийн 50-иас доошгүй хувь нь Монгол Улсад бүтээгдсэн, эсхүл Монгол Улсын иргэн, Монгол Улсад бүртгэлтэй аж ахуйн нэгж, хуулийн этгээдийн бүтээсэн нэвтрүүлэг” (5.4) байхаар заажээ.

Сүүлийн үед УИХ-аас батлагдан гарч буй хууль, хэлэлцүүлгийн шатанд яваа хуулийн төслүүдэд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд үүрэг ногдуулах, илүүц хязгаарлалт, хориг тавих, үүгээр дамжуулан төрийн байгууллагууд цагдан хяналт тогтоох эрсдэл нэмэгдэх хандлагатай байна.

Тухайлбал, Соёлын тухай хуульд 2015 оны 2 дугаар сарын 12-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Энэ өөрчлөлтөөр “Соёлын хүрээнд төрийн болон бусад байгууллага, иргэнээс явуулах үйл ажиллагаанд тавих хязгаарлалт” гэсэн (19) зүйлд нэмэлт оруулсан. Энэ зохицуулалтын гол агуулга нь үндэсний нэвтрүүлгийг дэмжих төрийн бодлоготой уялдаж байгаа ч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдэд дарамт учруулж болзошгүй үүрэг ногдуулалт юм.

1.7. Бусад зохицуулалт

Хэвлэл мэдээллийн өмчлөл ба төвлөрөл

Монгол Улсад бүх хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл бүртгэлтэй байх ёстой бөгөөд байгуулагдсанаас хойш 10 хоногийн дотор бүртгүүлэх өргөдлөө гаргах үүрэгтэй. Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хууль, Иргэний хууль болон бусад хууль тогтоомжийг үндэслэн улсын бүртгэлийн байгууллагад

бүртгүүлэх нь зүйн хэрэг. Гэсэн хэдий ч практикт бүртгүүлэх бичиг баримтын шаардлагад төрийн бус байгууллагын дүрэмд тавих шаардлагыг тавьж байгаа нь ашгийн ба ашгийн бус хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны зарчмыг хольж байна. Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 15.16.1 зүйлд заасны дагуу радио, телевизийн байгууллага нь зөвхөн тусгай зөвшөөрөл авсны дараа бүртгүүлэх ёстой. Харин тусгай зөвшөөрөл авахын тулд тухайн засаг захиргааны Засаг даргын саналыг авах шаардлагатай.

Монгол Улсад хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн өмчлөл олон төрөлтэй хэдий ч хуульд өмчлөлийн олон талт байдлыг тусгаагүй. Хүйн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн бодлого, зохицуулалтын аль ч түвшинд хүлээн зөвшөөрөөгүй байна.

2010 онд батлагдсан “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эзэмшил, харьяалал нь ил тод байх” заалт анх удаа тусгагдсан юм.

УИХ-ын 2012 оны 37 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эзэмшигч болон орлогын тухай мэдээллийг ил болгоно; хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хараат бус байдлыг бэхжүүлнэ; хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулна” хэмээн заажээ.

ХХЗХ-ны 2015 оны 15 дугаар тогтоолоор нэмэлт өөрчлөлт оруулж баталсан “Телевиз, радиогийн өргөн нэвтрүүлгийн зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-ын “Эзэмшлийн ил тод байдал” гэсэн 5 дугаар бүлэгт “Өргөн нэвтрүүлгийн үйлчилгээний тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь өргөн нэвтрүүлгийн хараат бус байдлыг хангах, нээлттэй, ёс зүйтэй байдлыг эрхэмлэх зорилгоор тусгай зөвшөөрлийг олон нийтэд ил тод байлгана. Хөрөнгө оруулагч, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, удирдлагын эзэмшлийн хувь хэмжээ, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн нэр, дэлгэрэнгүй хаяг, харилцах утас, хуулийн этгээдийн удирдлага зохион байгуулалтын бүтэц, удирдах ажилтнуудын иргэншлийн тухай мэдээллийг жил бүрийн I улиралд багтаан Зохицуулах хороонд албан бичгээр мэдэгдэх”-ээр тусгасан.

Хэвлэл мэдээллийн эзэмшил, харьяалал нь компани, хувь хүмүүсийн өөр өөр нэр дээр бүртгэгдсэн тул жинхэнэ эзэмшигчид нь ил тод бус, борлуулалтын мэдээлэл болон хэрэглэгчдийн зах зээлд эзлэх хувийг нууцалдаг учир төвлөрлийг бодитоор тогтоох боломж хомс байна.

2013 онд батлагдсан Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1.3 дахь хэсэгт хэвлэл, мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарт үйл ажиллагаа эрхлэх Монгол Улсын хуулийн этгээдийн нийт гаргасан хувьцааны 33 буюу түүнээс дээш хувийг гадаадын төрийн өмчит хуулийн этгээд эзэмших тохиолдолд зөвшөөрөл авахаар зохицуулсан.

Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд төрийн өмчлөлийг хориглосон ч сүүлийн жилүүдэд орон нутгийн засаг захиргаа үйл ажиллагаа, бодлогоо сурталчлах телевиз, сонин олноор байгуулж, хууль зөрчиж байна. Хэвлэл мэдээллийн өмчлөл нууц байх, хэвлэл мэдээлэл нэг гарт төвлөрөх нь редакцийн цензурыг өөгшүүлж, ингэснээр хэвлэлийн эрх чөлөөг боогдуулан, олон ургальч үзлийг сааруулж, сэтгүүл зүйн мэдээллийн чанарт сөргөөр нөлөөлж байна.

Хэвлэл мэдээллийн зах зээл бүрэн төлөвшөөгүй, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд зар сурталчилгааны орлогын төлөө шударга өрсөлдөхөөсөө илүү төрийн байгууллага, улс төр, бизнесийн байгууллагатай гэрээ хийн, үйл ажиллагаа явуулж байна.

Өргөн нэвтрүүлэг

Монголд өргөн нэвтрүүлгийн бие даасан хууль батлагдаагүй хэвээрээ байна.

Олон улсын жишгээр хэвлэл мэдээллийн салбарыг зохицуулах байгууллага нь Засгийн газраас хараат бус байж, давтамжийн зурвас хуваарилалтыг зохицуулах ёстой. “Харилцаа холбооны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд үндэслэн зохицуулах байгууллага буюу Харилцаа холбооны зохицуулах хороог 1995 онд байгуулсан. Радио долгионы тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Радио долгион нь Монгол Улсын төрийн өмч бөгөөд радио давтамж, давтамжийн зурвас хуваарилах эрх дан ганц Засгийн газарт байна”, мөн 5.2 зүйлд “ХХЗХ нь Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч байгууллага мөн” гэж заасан нь хараат бус байгууллага биш гэдгийг илтгэнэ.

Энэ нөхцөл байдал нь радио долгионы давтамжийн хуваарилалт, зохицуулалт хараат бус явагдах боломжийг хааж байна.

Интернэт

Монгол Улсад хэрэглэгчид дотоод, гадаадын аль ч сайтад нэвтэрч, нийгмийн сүлжээнд нэгдэж, харилцахыг төрөөс хязгаарласан зохицуулалт байхгүй.

“Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-д “контент” гэдгийг “харилцаа, холбооны сүлжээгээр дамжиж байгаа тэмдэгт, дохио, текст, зураг, дуу, авиа, дүрс, бичлэг болон бүх төрлийн мэдээ мэдээллийг тоон хэлбэрт хувиргасан бүтээгдэхүүнийг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ. Харин цахим шуудан, балк болон спам захидал, хувь хүмүүсийн хоорондын харилцаа (телефон яриа, факс, айпи телефон яриа гэх мэт) контентэд хамаарахгүй. Монгол Улсын Засгийн газрын баталсан “Цахим хуудас дахь сэтгэгдлийн нэгдсэн систем”-ийн тухай 2013 оны 01 тоот тогтоолоор мэдээллийн сайтуудад тавигдах шаардлага, домэйн хаяг олгох ажлыг зохицуулах журам гаргахыг ХХЗХ-д үүрэг болгов. Үндэсний Дата төвөөс сэтгэгдлийн нэгдсэн системийн техникийн ажиллагааг хангаж, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар сайтууд дээр сэтгэгдэл бичиж буй хэрэглэгчдийн тухай мэдээлэл бүрдүүлэхдээ Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын мэдээллийн сан болон үүрэн телефон хэрэглэгчдийн мэдээллийг ашиглахаар зохицуулсан. Цахим орчинд нэрээ нууцлах эрхийг хязгаарласан энэхүү тогтоол хүчин төгөлдөр үйлчилсээр байна.

НҮБ-ын Үзэл бодлын эрх чөлөөний Тусгай илтгэгч, Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллага (OSCE)-ын Хэвлэлийн эрх чөлөөний төлөөлөгч болон Америкийн муж улсуудын байгууллага (OAS)-ын Үзэл бодлын эрх чөлөөний Тусгай илтгэгч нарын 2005 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдөр баталсан Хамтарсан Тунхаглалд “Интернэтийн үйлчилгээ, цахим хуудас, блог эрхлэх, онлайнаар мэдээлэл түгээх, интернэтийн өргөн нэвтрүүлэг дамжуулахад төрийн аливаа байгууллагад бүртгүүлэх, тэднээс зөвшөөрөл авахыг хэнээс ч шаардах ёсгүй. Энэ нь цэвэр техникийн зориулалттай домэйн нэр эзэмшлийн бүртгэл, мөн арилжааны үйл ажиллагааны бүхий л төрөлд ялгаварлалгүйгээр хэрэглэгдэх хэрэглээний ерөнхий журамд хамаарахгүй” хэмээн заасан байдаг.

Гэвч ХХЗХ нь хязгаарлалтыг дүрэм журмаар тогтоосоор байна. “Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-ын 3.4 дэх хэсэгт зааснаар Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй мэдээ мэдээллийн вэб сайтын үйлчилгээ эрхлэгч нь Зохицуулах хороонд бүртгүүлэх үүрэг хүлээж байна.

Энэ журмаар вэб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид нь хэрэглэгч контент үүсгэх боломжтой, хэрэглэгчийн сэтгэгдэл үлдээх хэсэгтэй бол дараах зохицуулалтыг үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгоно. Үүнд:

- Зохицуулах хорооноос ажиллуулж байгаа үгийн шүүлтүүр программыг заавал ашиглах;

- Хэрэглэгчийн интернэт хаягийг (IP address) бүтнээр нь хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентын дээр нийтэд харагдахуйц байрлуулах;
- Хэрэглэгч дурын нэр (username), имэйл хаягаар логин хийх сэтгэгдэл үлдээх боломжийг бүрдүүлэх
- Тухайн сэтгэгдэлтэй холбоотой үүсэх логийг багадаа 6 сар хадгална.

Энэ ерөнхий нөхцөл шаардлагыг биелүүлээгүй вэбсайтын үйлчилгээ эрхлэгчийн Монгол Улсаас хандах хандалтыг хязгаарлана.

Зохицуулах хороо нь холбогдох эрх бүхий байгууллагаас ирүүлсэн хууль, тогтоомж зөрчсөн тухай албан ёсны шийдвэр, дүгнэлтийг үндэслэн вэб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэнэ. Мэдэгдсэнээс хойш 24 хүртэлх цагийн дотор, шаардлагатай гэж үзвэл нэн даруй уг зөрчлийг арилгах арга хэмжээ авч хариуг мэдэгдэнэ /9.2.1/. Эрх бүхий байгууллагаас Монгол улсад хандах хандалтыг хязгаарлах тухай ирүүлсэн албан ёсны мэдэгдэл, албан бичигт үндэслэн тухайн вэб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэл хүргүүлэхгүйгээр вэб сайтын хандалтыг нэн даруй хязгаарлаж болно.

Зохицуулах хороо зөрчлөөс хамааруулан тусгай зөвшөөрлийн гэрээнд заасан эдийн засгийн хариуцлага хүлээлгэх эсвэл хугацаатай үүрэг даалгавар, шаардлага өгөх; захиргааны хариуцлага хүлээлгэх арга хэмжээ авахуулахаар холбогдох хяналтын байгууллагад мэдэгдэх; тусгай зөвшөөрлийг нь түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох тухай сануулах; хүчингүй болгох хүртэл арга хэмжээ авах эрхтэй байхаар журамласан байна.

Өөрийн зохицуулалт

Урт хугацааны яриа хэлэлцүүлгийн үр дүнд анхны өөрийн зохицуулалтын байгууллага болох Монголын Хэвлэл Мэдээллийн Зөвлөл 2015 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр албан ёсоор байгуулагдсан. Монголын Хэвлэл Мэдээллийн Зөвлөлийг 15 хүний бүрэлдэхүүнтэй Удирдах зөвлөл удирдах бөгөөд телевиз, радиогийн ёс зүйн хороо (15 хүн), сонин, сэтгүүл, сайтын ёс зүйн хороо (15 хүн), ажлын алба, гүйцэтгэх захиралтайгаар үйл ажиллагаа явуулж байна. Сэтгүүл зүйн бүтээл дээрх ёс зүйн алдаа гаргасан эсэх асуудлаар 2015 онд 19 хэвлэл мэдээллийн байгууллагад холбогдох 10 гомдлыг хянан шийдвэрлэсэн байна.

Сэтгүүлчийн нууц эх сурвалж

Монгол улсад сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжийг хамгаалах хууль одоо болтол байхгүй байна. Зөвхөн Олон нийтийн радио, телевизийн тухай хуулийн 34-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт “олон нийтийн радио, телевизийн ажилтан мэдээллийн эрх сурвалжийг нууцлах эрхтэй” гэж заасан.

“Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн зарчим”-ын 8 дахь “Мэдээллийн нууц эх сурвалжаа чандлан хамгаална” гэсэн заалтаар сэтгүүлчдэд нууц эх сурвалжаа хамгаалах ёс зүйн үүргийг хүлээлгэдэг.

ХОЁР. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ЗӨРЧИЛ 2015 ОНД

Глоб Интернэшнл Төв нь 2005 оны 10 дугаар сараас 2016 оны нэгдүгээр сарын хооронд сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтнуудын эрхэд халдсан 456 тохиолдол бүртгэв.

Зөрчлийн хэлбэр	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Нийт
Бие эрхтэн, эрүүл мэндэд халдсан	3	3	6	-	-	1	5	-	4	5	27
Сүрдүүлсэн, дарамталсан, заналхийлсэн, доромжилсон, гэр бүлийн хүнийг дарамталсан	16	7	23	13	10	8	5	6	9	12	109
Мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан /мэдээлэл олж авах, түгээхэд саад хийсэн	8	10	13	2	-	7	7	8	11	6	72
Ажлын багаж хэрэгсэлд халдсан	3	3	2	-	2	2	4	2	2	4	24
Шүүх, хүчний байгууллагын дарамт /шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан	2	8	5	3	5	3	5	6	8	17	62
Нууц эх сурвалжаа илчлэхийг албасан	3	1	5	1	6	3	4	11	9	10	53
Нийтлэл, нэвтрүүлэг, ХМХ-ийг хориглосон, хориглохыг завдсан, редакцийн цензур бүх хэлбэрийн цензур	2	1	3	1	2	3	9	9	4	11	45
Эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн, түр саатуулагдсан, хоригдсон	4	4	2	0	5	6	6	10	8	12	60
Амь насаа алдсан	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	4
Нийт	41	37	59	20	30	33	45	54	59	78	456

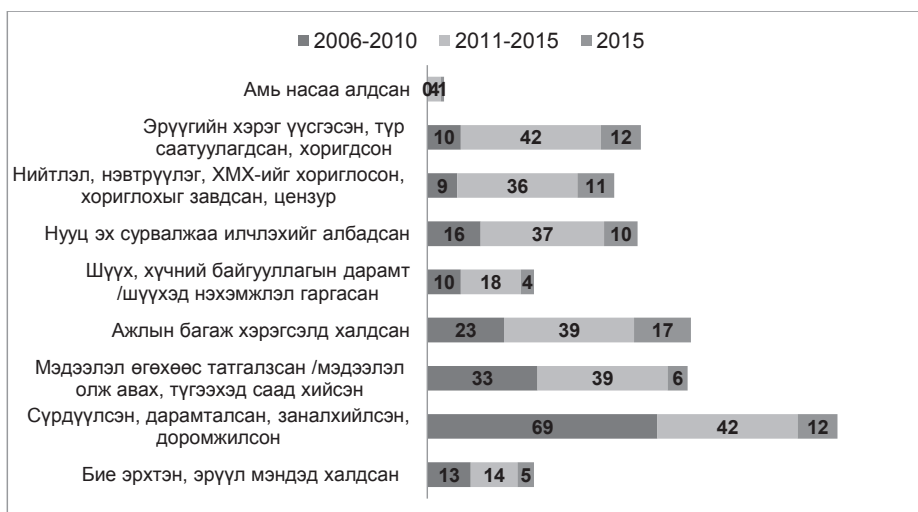

2015 онд 42 сэтгүүлч, ХМХ-тэй холбоотой мэргэжлийн эрхийн 78 зөрчил бүртгэгдэв. Уг бүртгэл нь Монголын сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийнхний эрхэд халдсан зөрчлийн бүрэн тоо баримт биш. Эрх нь зөрчигдсөн олон сэтгүүлч, ХМХ энэ талаар мэдээлэхийг хүсдэггүй. Эрхийн зөрчлийн дийлэнх нь буюу 80% нь нийслэл хотод, үлдсэн 20% нь орон нутагт бүртгэгдсэн байна. Үүнээс сонин 28,6%, телевиз 34,3%, цахим хуудас 25,7%, хувь хүн болон иргэний сэтгүүлчид 11,4% байна.

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээлэл авах эрх зөрчигчдийн 75% нь улс төрчид, төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагчид байна.

2015 онд гарсан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний зөрчлийг ангилбал:

- Бие эрхтэн, эрүүл мэндэд халдсан - 5 (6,4%)
- Сүрдүүлсэн, дарамталсан, заналхийлсэн, доромжилсон, гэр бүлийн хүнийг дарамталсан- 12 (15,4%)
- Мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан /мэдээлэл олж авах, түгээхэд саад хийсэн – 6 (7,7%)
- Ажлын багаж хэрэгсэлд халдсан – 4 (5,1%)
- Шүүх, хүчний байгууллагын дарамт /шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан – 17 (21,8%)
- Нууц эх сурвалжаа илчлэхийг албадсан - 10 (12,8%)
- Нийтлэл, нэвтрүүлэг, ХМХ-ийг хориглосон, эсвэл хориглохыг завдсан, редакцийн цензур гэх мэт бүх хэлбэрийн цензур – 11 (14,1%)
- Эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн, түр саатуулагдсан, хоригдсон - 12 (15,4%)
- Нас барсан сэтгүүлч - 1 (1,3%)

Глоб Интернэшнл Төв 2015 онд гарсан сэтгүүлчдийн мэргэжлийн эрхэд халдсан дараах зөрчлийг онцолж байна.

- УИХ-ын гишүүн Х.Баттулга Өдрийн сонин ба “Үндэсний шуудан” сонины 2015 оны нийтлэлүүдийн улмаас шүүхэд нэхэмжлэл гаргахдаа гэм хор учруулсны хохиролд Өдрийн сониноос нэг тэрбум төгрөг, “Үндэсний шуудан” сониноос 960 сая төгрөг тус тус гаргуулахыг шаарджээ. УИХ-ын гишүүний нэхэмжилсэн их хэмжээний мөнгө нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагыг санхүүгийн хүнд байдалд оруулахуйц эдийн засгийн цензур хэмээн Глоб Интернэшнл Төв эсэргүүцэж, мэдэгдэл гаргав. Уг мэдэгдэлд төсөв, төслийн хөрөнгийн зарцуулалтын асуудал нь олон нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн мэдээлэл тул уг асуудлын мөрөөр сурвалжлан нийтлэх, үүнд олны анхаарлыг хандуулах, шүүмжлэл өрнүүлэх нь хэвлэл мэдээллийн үүрэг гэдгийг онцлов.
- Хууль зүйн сайд Д.Дорлигжавын гомдлоор time.mn, mongolcomments.mn, news.mn зэрэг хэд хэдэн сайтын сэтгүүлчдийг нээлттэй эх сурвалж бүхий мэдээлэл түгээсний төлөө ТЕГ-аас шалгаж, Эрүүгийн хэрэг үүсгэжээ. Сэтгүүлчид буруудах үндэслэл болсон нийтлэлээ Хууль зүйн сайд асан Х.Тэмүүжиний олон нийтийн сүлжээгээр түгээсэн “Хуулийн нэр, хуулийн байгууллагын сүр хүчээр баялаг бүтээгчдийг дээрэмдэх авлигын хэмжээ” гарчигтай Голомт банкны төлбөрийн баримт бүхий мэдээлэлд тулгуурлан бичжээ. Дээрх сэтгүүлчид олон нийтийн сонирхол татсан асуудал хөндөхдөө, өөрсдөд ногдсон үүргийнхээ дагуу нэгэнт ил тод болсон мэдээлэлд анализ хийн, таамаг дэвшүүлсэн байна. Глоб Интернэшнл Төв нь дээрх хэргүүдийг иргэний журмаар шийдэх боломжтой гэж үзэж тодорхой албан тушаалтнуудад захидал илгээв.
- Info.mn сайтын сэтгүүлч С.Баттулгад “Ноёд” группээс гаргасан мэдэгдлийг сайтдаа байрлуулсны улмаас Эрүүгийн хэрэг үүсгэжээ. 2015 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдөр цагдан хорьсоныг Глоб Интернэшнл Төв эсэргүүцэж мэдэгдэл гаргав. Энэ өдөр шүүх хурал товлогдсон байсан хэдий ч өмгөөлөгчдийн нэг ирээгүй гэх шалтгаанаар шүүх хурлыг 7 сарын 27 хүртэл хойшлуулах шийдвэр гаргаж, сэтгүүлч С.Баттулгыг бусад дөрвөн шүүгдэгчийн хамт цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ тухай шүүгчийн захирамж гарсан байна. Сэтгүүлчийг нийт 22 хоног цагдан хорив. 2014 онд сэтгүүлчийг дээрх хэрэгтэй холбогдуулан мөн 32 цагаар саатуулж байжээ. 2014 оны 12 дугаар сард болсон анхан шатны шүүх хурлаас сэтгүүлчийг гэм буруутайд тооцож, 21 сая төгрөгөөр торгох ял ногдуулсан бөгөөд давж заалдах шатны шүүхээс хэргийг анхан шатны шүүхэд шилжүүлсэн юм.
- Налайх дүүргийн ИТХ төлөөлөгч С.Нэргүй “Налайхын амьдрал” сонинд нийтлэгдсэн Налайх дүүргийн АН-ын бүлгийн дарга О.Ганболдоос авсан ярилцлагын улмаас сэтгүүлч Д.Батчимэгийн эсрэг эрүүгийн хэрэг үүсгүүлэхээр гомдол гаргасан боловч хэргийг хэрэгсэхгүй болгожээ. Үүнээс гадна, С.Нэргүй нь сэтгүүлчээс эдийн бус гэм хорын хохиролд 200 сая төгрөг гаргуулахаар нэхэмжлэл гаргасан байна. Дээрх ярилцлага нийтэлсний дараа сэтгүүлчийг нууцалсан дугаараас заналхийлж, машины дугуйг нь хоёр удаа санаатайгаар хагалжээ. 2015 оны 5 дугаар сард болсон анхан шатны шүүх хурлаас сэтгүүлч Д.Батчимэгийг гэм буруутайд тооцож, сониноор дамжуулан залруулга гаргах, эдийн бус гэм хорын хохиролд 500,000 төгрөг гаргуулахаар шийдвэрлэжээ.

- ҮХААЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн дарга асан Х.Золжаргал “Өглөөний сонин” болон ulstur.mn, dorgio.mn зэрэг сайтад нэхэмжлэл гарган, сониноос 5 сая төгрөг, сайт бүрээс 3 сая төгрөг гаргуулахыг шаарджээ. Дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн 2015 оны 4 дүгээр сард хийсэн шүүх хурлаар түүний нэр төр, алдар хүндийг сэргээж, “ҮХААЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн дарга Х.Золжаргал огцрох нь тодорхой болжээ” нийтлэлийг тараасан хэлбэр, хэрэгслээр няцаалт хийхийг “Өглөөний сонин”-д даалгаж, тус сониноос гэм хорын хохиролд 5 сая төгрөг гаргуулах тухай шийдвэрлэжээ. Харин дээрх хоёр сайтын зүгээс гэм буруугаа хүлээн, залруулга гаргахаар зөвшөөрч, нэхэмжлэгчтэй эвлэрсэн тул хэргийг хэрэгсэхгүй болгожээ.
- Төв аймгийн Баян сумын Засаг дарга Б.Шинэгэрэл нь ТВ5 телевизийн эсрэг нэр төр, ажил хэргийн нэр хүндээ сэргээлгэж, гэм хорын хохиролд 10 сая төгрөг гаргуулахаар нэхэмжлэл гаргасан байна. Тэрээр, сумын 2054 иргэнд мэдээлэл тарсан гэж үзэж, иргэн тус бүрийг 5000 төгрөгөөр тооцон нэхэмжлэлээ гаргасан аж. ТВ5 телевиз 2015 оны нэгдүгээр сарын “Цаг” хөтөлбөрөөр Баян сумаас сурвалжлага хийхдээ, сумын ИТХ-ын хуралдаанд оролцсон төлөөлөгчдийн шүүмжлэлт байр суурийг мэдээлж, тэдэнтэй ярилцлага хийснээ нэвтрүүлсэн байна. 2015 оны 4 дүгээр сарын Дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс Б.Шинэгэрэлийн нэр төр, ажил хэргийн нэр хүнд гутаагдсаныг сэргээж, няцаалт хийхийг ТВ5 телевизэд даалгаж, харин мөнгөн нэхэмжлэлийг хэрэгсэхгүй болгожээ.

ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭСРЭГ ИРГЭНИЙ БОЛОН ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ

Глоб Интернэшнл Төв нь улсын хэмжээнд 2015 онд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан иргэний хэрэг, маргаан, бусдыг гүтгэсэн, доромжилсон эрүүгийн хэргийг шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэсэн байдлыг судлан, Иргэний болон Эрүүгийн хуулийн зохих зүйл заалтыг эрх мэдэлтэн, өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагч, төрийн байгууллага хэрхэн ашиглаж буйд судалгаа хийв.

Монгол Улсын Иргэний хуулийн 21, 27, 497, 511 дүгээр зүйлүүдэд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг хамгаалах, учирсан гэм хорын хохирлыг арилгах, Эрүүгийн хуулийн 110 дугаар зүйлд доромжлох, 111 дүгээр зүйлд гүтгэх үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт тооцохоор тус тус зохицуулсан байдаг. Судалгааг shuukh.mn цахим хуудасны мэдээлэлд үндэслэн хийв.

2015 онд Монгол Улсын хэмжээнд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндтэй холбогдох иргэний 37 хэрэг шийдвэрлэснээс 10 нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй холбоотой байна.

Харин гүтгэлэг доромжлолтой холбоотой эрүүгийн 14 хэргээс 5 нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй холбоотой байна.

Нэхэмжлэл, гомдол гаргагчдын 66,7% нь улс төрч, төрийн өндөр албан тушаалтнууд байна. Шүүхээр шийдвэрлэгдсэн хэргийн 6 иргэний хэрэг, 4 эрүүгийн хэрэгт хариуцагч болон шүүгдэгчдийг гэм буруутайд тооцжээ.

2015 онд эдийн бус гэм хорын хохиролд нэхэмжилсэн мөнгөн дүнгийн дээд хэмжээ 200 сая төгрөг, хариуцагчаас гаргуулахаар шийдвэрлэсэн мөнгөн дүнгийн дээд хэмжээ 5 сая төгрөг байна. Энэ нь 2014 онтой харьцуулахад (45 сая) 9 дахин буурсан үзүүлэлт юм. Иргэний хэргийн дийлэнх хувь нь нэхэмжлэгч болон хариуцагч хоорондоо эвлэрсэн тул хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон байна.

Эрүүгийн хэргийн хувьд, шүүхээс ногдуулсан мөнгөн торгуулийн дээд хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 51 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх буюу 9 792 000 төгрөг байв. Мөн түүнчлэн Эрүүгийн хуулийн 111.2 зүйлийн дагуу 3 сар 1 хоног хорих ялаар шийтгэх, 22 хоногоор цагдан хорьж, 4 200 000 төгрөгөөр торгох ял ногдуулах зэргээр шийдвэрлэсэн байна.

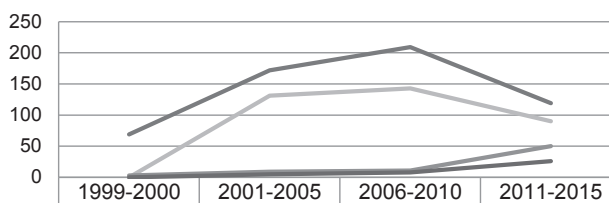
1999-2015 онд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, гүтгэлэг, доромжлолтой холбоотой шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт иргэний болон эрүүгийн 738 хэргийн 401 буюу 54.3 хувь нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд холбогдох хэрэг байна.

1999-2015 оны хэргийн харьцуулсан үзүүлэлт

Он	Иргэний хэрэг		Эрүүгийн хэрэг	
	Нийт хэрэг	ХМХ-д хамаарах	Нийт хэрэг	ХМХ-д хамаарах
1999	30	-	3	-
2000	39	-	-	-
2001	31	11	4	-
2002	44	37	2	2
2003	28	18	1	1
2004	40	40	1	1
2005	29	25	1	1
2006	36	31	3	3
2007	33	33	-	-
2008	39	25	5	5
2009	44	17	1	-
2010	67	37	2	-
2011	43	23	7	3
2012	43	20	8	4
2013	37	17	9	3
2014	45	20	12	9
2015	37	10	14	5
Нийт	665	364	73	37

Хэргийн тоог 5 жилийн интервалаар авч үзвэл сэтгүүлчдийн эсрэг хэргийн тоо огцом өссөн байна.

2015 онд: 14 эрүүгийн хэргээс 5 сэтгүүлч, ХМХ эсрэг

	1999-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2015
— Иргэний	69	172	209	119
— Сэтгүүлч, ХМХ холбогдох	0	131	143	90
— Эрүүгийн	3	9	11	50
— ХМХ, сэтгүүлчид холбогдох	0	5	8	26

ХАВСРАЛТ

Монгол Улсын Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг (UPR)-ийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөтэй холбоотой зөвлөмжүүд

(2015 оны 5 дугаар сарын 5-ны өдөр Женев хотноо хуралдсан НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн Ажлын хэсгийн 22 дугаар хуралдаан)

5.131.	Швейцар	Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөтэй холбогдох үндэсний хууль тогтоомжийн зүйл заалтуудыг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактад нийцүүлэх, Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны хараат бус байдлыг хангах
5.132.	АНУ	Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөтэй холбогдох хууль, тогтоомж, эрх зүйн бусад зохицуулалтыг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактаар хүлээсэн Монгол Улсын үүрэгт бүрэн нийцүүлэх, нэр төр гутаахтай холбоотой Эрүүгийн хуулийн зүйл заалтыг нягталж үзэх
5.133.	Франц	Интернэтийг хамруулан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг баталгаажуулах
5.134.	Герман	Интернетийн зохицуулалтын бүхий л хүрээнд халдашгүй байх эрх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамруулан хүний эрхийг бүхэлд нь хангах, мөн тэдгээр эрхийг аливаа байдлаар хязгаарлахдаа “хууль ёсны байх”, “зайлшгүй байх”, “хэм хэмжээндээ байх” зарчмыг дээдлэх
5.135.	Эстон	Сэтгүүлчид, хэвлэл мэдээллийн ажилтнууд болон иргэний нийгмийн зүтгэлтнүүд шийтгүүлнэ гэх аливаа айдасгүйгээр үйл ажиллагаагаа чөлөөтэй эрхлэх боломжийг олон улсын хэм хэмжээний дагуу хангах
5.136.	Чех улс	Эрүүгийн хуулийн нэр төр гутаахтай холбоотой зүйл заалтыг халах, төрийн болон орон нутгийн эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагааг сурвалжилсан, шүүмжилсний улмаас мөрдөн хавчигдах, дарамт шахалтаас хамгаалах нөхцөл бүрдүүлэх
5.137.	Ирланд	Эрүүгийн хуулийн нэр төр гутаахтай холбоотой зүйл заалтыг халах, олон улсын хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцүүлэн иргэний журмаар шийдвэрлэх
5.138.	Австри	Эрүүгийн хуулийн гүтгэлэг доромжлолтой холбоотой зүйл заалтыг шүүмжлэлийг таслан зогсоох зорилгоор ашиглахгүй байх, сэтгүүлчийн мэдээллийн эх сурвалж болон шүгэлдэгчдийг хамгаалах нөхцөл бүрдүүлэх

Хэвлэл Мэдээллийн Зөвлөлийн Ёс зүйн хороодын
2015 оны 04 дүгээр сарын 14-ны өдрийн нэгдсэн
хуралдааны нэгдүгээр тогтоолын хавсралт

ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛИЙН ЁС ЗҮЙН ЗАРЧИМ

Монгол улсын Үндсэн хуульд заасан үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрхийг хамгаалан бататгаж, Монголын сэтгүүл зүйн хэм хэмжээ нь хүний эрх, хэвлэлийн эрх чөлөөний олон улсын хэм хэмжээг сахин мөрдөж буйг энэхүү ёс зүйн зарчмаар илэрхийлж байна.

Ёс зүйн зарчмууд	Удирдамж /тайлбар
1. Олон түмэнд үнэнд нийцсэн мэдээлэл хүргэх, хүнлэг ёс, хүн чанарыг эрхэмлэх нь сэтгүүлзүйн эрхэм дээд үнэт зүйл мөн. Мэдээллийг нягтлах нь сэтгүүл зүйн нягт, нямбай үйл ажиллагааны үндсэн зарчим болно.	<p>1.1 Мэдээлэл нь үнэнд нийцсэн эсэхийг баталгаажуулж, санамсаргүй алдаа гаргахаас зайлсхийнэ.</p> <p>1.2 Эх сурвалжийн баталгаатай эсэхийг нягталж, тодорхой дурьдахыг эрмэлзэнэ.</p> <p>1.3 Бүтээлийн гарчиг, зураг, дүрс, дуу, график, ишлэл зэрэг нь агуулгыг буруугаар ойлгуулах, хэт хялбарчлах, мэдээллийг нөхцөл байдлаас салгаж мушгин гуйвуулах ёсгүйг үргэлж санаж, ийм зөрчил гаргахгүйн төлөө ажиллана.</p> <p>1.4 Фото, видео, аудио мэдээллийн агуулгыг техникийн арга хэрэгслээр гуйвуулахгүй.</p> <p>1.5 Нөлөөллийн болон мэдээллийн бүтээлийг ялгаж, мэдээнд үзэл бодол оруулахаас татгалзана.</p> <p>1.6 Баталгаагүй мэдээлэл, таамаглал, ам дамжсан яриаг таамаг хэмээн тодорхой дурьдана.</p> <p>1.7 Хэвлэлийн мэдээг өөрчлөлтгүйгээр нийтэлж, нэвтрүүлбэл редакцийн агуулгаас ялгаж тэмдэглэнэ.</p> <p>1.8 Буруутгагдсан, шүүмжлэгдсэн этгээдэд тайлбар өгөх боломж олгоно.</p> <p>1.9 Нийтлэж, нэвтрүүлсэн мэдээлэл нь ташаа болох нь тогтоогдсон мэдээллийг нэн даруй залруулна.</p>
2. Мэдээллийг шударга бус аргаар олж авахгүй.	<p>2.1 Сэтгүүлч өөрийгөө танилцуулж, ил тодоор ажиллах нь энэхүү мэргэжлийн үндсэн зарчим болно. Зөвхөн олон нийтийн эрх ашгийг хамгаалах зорилго бүхий, өөр аргаар олж авах боломжгүй мэдээллийг бусад аргаар авч болно.</p> <p>2.2 Мэдээлэл олж авах бусад арга гэдэгт өөрийн болон байгууллагын нэрийг худал хэлэх буюу хэлэхгүй байх, дарамтлах, айлган сүрдүүлэх, сэтгэл санааны онцгой байдлыг ашиглах, нууцаар бичлэг хийх болон тагнаж чагнахыг хамаатуулна.</p> <p>2.3 Хувийн гэрэл зураг, дүрс бичлэгийг ашиглах тохиолдолд тухайн хүний болон насанд хүрээгүй хүмүүсийн асран хамгаалагчийн зөвшөөрлийг авна.</p> <p>2.4 Өөрийгөө хамгаалах чадваргүй буюу бусдаас хамаарал бүхий хүнээс мэдээлэл, гэрэл зураг авахдаа мэдрэмжтэй хандана. Энэ нь юун түрүүнд оюун санааны болон бие махбодийн хувьд өөрийгөө захирах чадваргүй, сэтгэл санааны хүнд байдалд орсон хүнд хамаарна.</p> <p>2.5 Насанд хүрээгүй хүнээс зөвхөн эцэг, эх амран хамгаалагчийн нь зөвшөөрөлтэйгээр мэдээлэл авч болно.</p>

<p>3. Хэнийг ч арьс өнгө, яс үндэс, гарал угсаа, хүйсийн байдал, нас, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэнд, бэлгийн чиг баримжаа, шашин шүтлэг, гэр бүлийн байдлаар нь ялгаварлан гадуурхалтын золиос болгохгүй</p>	<p>3.1 Гэмт хэргийн талаар мэдээлэхдээ тухайн хүний харьяалал шашин, үндэс угсаа, бусад цөөнхийн төлөөлөл рүү зөвхөн тухайн хэргийг ойлгоход маш чухал тохиолдолд хэрэглэнэ.</p> <p>3.2 Хэвлэл мэдээллийнхэн нийгэмд оршиж байгаа хэвшмэл ойлголтуудыг улам дэвэргэхээс зайлсхийнэ.</p>
<p>4. Аливаа мэдээллийг зохисгүй хэлбэрээр дуулиантайгаар түгээхээс татгалзана.</p>	<p>4.1 Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн аргыг нарийвчлан харуулсан нийтлэл, нэвтрүүлэг хийхээс зайлсхийнэ.</p> <p>4.2 Шүүх гэм буруутайг нь нотлоогүй бол хэнийг ч гэм буруутай гэж үзэхгүй.</p> <p>4.3 Гэмт этгээдийн талаар үлгэрлэн дууриах, шүтэх өнгө аясаар нийтэлж, нэвтрүүлэхгүй.</p> <p>4.4 Золгүй явдал, осол, хүчирхийллийн талаарх зураг, дүрсийг мэдээлэхдээ тухайн зураг, дүрс нь хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд хэрхэн нөлөөлөх магадлалыг харгалзана.</p> <p>4.5 Гамшиг, осол, гэмт хэргийн улмаас хохирогсдын цогцсыг нарийвчлан харуулахгүй.</p> <p>4.6 Осол, гамшиг, гэмт хэргийн зураг, дүрсийг нийтэд хүргэхдээ тухайн хэргийн золиос, түүний ойр дотныхон болон хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд уг дүрс хэрхэн нөлөөлж болохыг харгалзаж, онцгой няхуур бөгөөд мэдрэмжтэй хандана.</p>
<p>5. Мэдээллийг мушгин гуйвуулах, бусдыг гүтгэх, доромжлох, мэргэжлийн давуу байдлаа урвуулан мэдээллийг хувийн зорилгод ашиглахгүй. Мөн мэдээлэх, эс мэдээлэхийн тулд аливаа хэлбэрийн авлига авахаас татгалзана.1</p>	<p>5.1 Гуравдагч талын санхүүжилтээр аялалд хамрагдсан бол аяллын тухай мэдээлэлд санхүүжилтийн талаар тодорхой дурьдана.</p>
<p>6. Хувийн нууцад хүндэтгэлтэй ханданаа.</p>	<p>6.1 Хэргийн сэжигтэн этгээдийн нэр, хувийн мэдээлэл болон зургийг бусад танигдахуйц байдлаар нийтэлж, нэвтрүүлэхдээ хувь хүний эрхийг хамгаалах шаардлагыг харгалзана.</p> <p>6.2 Зөвхөн олон нийтийн тусын тулд хүний нэр, зураг болон бусад хувийн мэдээллийг нийтэд ил болгоно.</p> <p>6.3 Олон нийтийн тусын тулд гэдэг ойлголтыг “олон нийтэд сонирхолтой” мэдээлэлтэй эндүүрч болохгүй.</p> <p>6.4 Гэмт хэрэгт холбогдсон насанд хүрээгүй хүний нэр, хувийн бусад мэдээллийг нийтэд дэлгэхгүй.</p> <p>6.5 Гэмт хэрэг, ослын хохирогчид нэр, нас, албан тушаал болон бусад хувийн мэдээллээ хамгаалуулах эрхтэй.</p>

	<p>6.6 Бие болон сэтгэл санааны эмгэг, эрүүл мэндийн тухай мэдээлэл нь хувийн нууцад хамаарах бөгөөд тухайн хүний болон асран хамгаалагчийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлж, нэвтрүүлэхийг цээрлэнэ.</p> <p>6.7 Амиа егүүтгэх тохиолдлыг харуулах, нэн ялангуяа нэрийг нь дурьдах, дүрс, нөхцөл байдлыг нь нарийвчлан харуулахаас зайлсхийнэ.</p> <p>6.8 Тухайн мэдээлэлтэй шууд холбоотой биш л бол гэмт хэргийн сэжигтэн, золиос, хүчирхийлэл, осол гамшигт өртөгсдийн гэр бүл, ойр дотны хүмүүсийн овог нэр, ажил, албан тушаал, гэрэл зураг, дүрсийг тэдний зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлж, нэвтрүүлэхгүй.</p>
7. Бусдын уй гашуу, зовлон шаналалд хүндэтгэлтэй хандана.	
8. Мэдээллийн нууц эх сурвалжаа чандлан хамгаална.	
9. Төлбөрт нийтлэл, нэвтрүүлгийг тусгай тэмдэг, тэмдэглэгээгээр ялгана.	9.1 Далд зар сурталчилгааны аливаа хэлбэрээс татгалзана ⁴ .

⁴ ХМЗ-ийн Ёс зүйн хороодын 2015 оны 8 дугаар сарын 4-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар нэмэлт оруулав.